

**TRANSPORT OBYEKTLARIDA FUQAROLARNING HAYOTI
VA SOG‘LIG‘IGA QARSHI SODIR ETILADIGAN
JINOYATLARNING O‘ZIGA XOS XUSUSIYATLARI**

Saypnazarov Atabek Jumabek uli

O‘zbekiston Respublikasi IIV Akademiyasi kursanti

Toshkent. sh

<https://doi.org/10.5281/zenodo.20597451>

Annotatsiya: Mazkur ilmiy maqolada transport obyektlarida (temir yo‘l, havo, suv va avtomobil transporti infratuzilmalarida) fuqarolarning hayoti va sog‘lig‘iga qarshi sodir etiladigan jinoyatlarning kriminologik, ma'muriy-huquqiy hamda amaliy xususiyatlari chuqur tahlil qilingan. Transport obyektlarining o'ziga xos yopiq muhiti, odamlar gavjumligi va harakat tezligi jinoyatning ijtimoiy xavfliligini oshiruvchi omillar sifatida baholangan. Shuningdek, transport infratuzilmasida jamoat xavfsizligini ta'minlashda "High-tech policing" usullari, Face-ID texnologiyalari hamda "E-Ma'muriy ish" tizimining integratsiyasi masalalari o'rganilgan. Muammoni tizimli hal etish maqsadida AQSh, Buyuk Britaniya, Germaniya va Janubiy Koreya amaliyotidagi xorij tajribasi qiyosiy tahlil qilinib, O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligini takomillashtirish hamda sohadagi tadqiqotlarni xalqaro platformalarda raqamlashtirish yuzasidan aniq ilmiy-amaliy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so‘zlar: transport obyektlari, hayot va sog'liqqa qarshi jinoyatlar, jamoat xavfsizligi, E-Ma'muriy ish, High-tech policing, Face-ID texnologiyasi, xorij tajribasi, kriminogen vaziyat, profilaktika.

Аннотация: В данной научной статье проводится глубокий анализ криминологических, административно-правовых и практических особенностей преступлений против жизни и здоровья граждан, совершаемых на объектах транспорта (железнодорожного, воздушного, водного и

Contact: 99 826 99 56

автомобильного). Специфическая закрытая среда транспортных объектов, скопление людей и скорость движения оцениваются как факторы, повышающие общественную опасность преступления. Также изучены вопросы интеграции методов «High-tech policing», технологий Face-ID и системы «Е-Административное дело» в обеспечение общественной безопасности на транспортной инфраструктуре. В целях системного решения проблемы проведен сравнительный анализ зарубежного опыта практики США, Великобритании, Германии и Южной Кореи, разработаны конкретные научно-практические предложения по совершенствованию законодательства Республики Узбекистан и цифровизации исследований в данной сфере на международных платформах.

Ключевые слова: объекты транспорта, преступления против жизни и здоровья, общественная безопасность, Е-Административное дело, High-tech policing, технология Face-ID, зарубежный опыт, криминогенная обстановка, профилактика.

Abstract: This scientific article provides an in-depth analysis of the criminological, administrative-legal, and practical features of crimes against the life and health of citizens committed at transport facilities (rail, air, water, and road transport infrastructure). The specific closed environment of transport facilities, crowding, and speed of movement are evaluated as factors that increase the public danger of the crime. The issues of integrating "High-tech policing" methods, Face-ID technologies, and the "E-Administrative Case" system in ensuring public safety in transport infrastructure are also studied. To systematically address the problem, a comparative analysis of the foreign experience of the USA, the UK, Germany, and South Korea was conducted, and specific scientific and practical proposals were developed for improving the legislation of the Republic of Uzbekistan and digitizing research in this area on international platforms.

Keywords: transport facilities, crimes against life and health, public safety, E-Administrative Case, High-tech policing, Face-ID technology, foreign experience, criminogenic situation, prevention.

KIRISH

Davlat va jamiyat iqtisodiy-ijtimoiy rivojlanishining qon tomiri hisoblangan transport infratuzilmasi har qanday mamlakatning strategik ahamiyatga ega bo'lgan obyekti sanaladi. Hozirgi globallashuv va urbanizatsiya sharoitida transport obyektlarida (aeroportlar, temir yo'l vokzallari, metropoliten, yirik avtoshohbekatlar) kunlik yo'lovchilar oqimi millionlab insonlarni tashkil etmoqda. Aynan ushbu hududlardagi odamlar gavjumligi, doimiy harakat va anonimlik kriminogen elementlar uchun turli huquqbuzarliklar, xususan, fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarni sodir etish uchun o'ziga xos "qulay" shart-sharoitlarni yaratib beradi.

Transport obyektlarida shaxsga qarshi sodir etiladigan jinoyatlar (qasddan odam o'ldirish, badanga turli darajadagi shikast yetkazish, bezorilik oqibatida sog'liqqa ziyon yetkazish) o'zining ijtimoiy xavfliligi, kutilmaganligi va ko'pincha cheklangan makonda sodir etilishi bilan oddiy hududlarda sodir etiladigan jinoyatlardan keskin farq qiladi. Mazkur maqolaning maqsadi — transport obyektlarining yopiq ekotizimida fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga tajovuz qiluvchi jinoyatlarning yuridik va kriminologik xususiyatlarini tahlil qilish, shuningdek, jamoat xavfsizligini ta'minlashda ilg'or texnologik va huquqiy mexanizmlarni joriy etish yo'llarini o'rganishdan iborat.

TRANSPORT OBYEKTLARINING KRIMINOLOGIK TAVSIFI VA XAVFSIZLIK MASALALARI

Kriminologik nuqtai nazardan transport obyektlari yuqori darajadagi xavf manbai hamda viktimologik (jabrlanuvchiga aylanish ehtimoli yuqori bo'lgan) hudud hisoblanadi. Fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarning o'ziga

xosligi to'g'ridan-to'g'ri transport vositalarining va transport uzellarining xususiyatlariga bog'liq:

• **Cheklangan va yopiq makon (Konfaymentsiya):**

Harakatlanayotgan poyezd vagoni, havo kemasi (samolyot) yoki metropoliten tonneli ichida sodir bo'layotgan jinoyat vaqtida jabrlanuvchining qochib qutulish yoki yordam chaqirish imkoniyati deyarli yo'q. Jinoyatchi va jabrlanuvchi bir muddat davomida bir xil yopiq makonda qolishga majbur bo'ladi.

• **Anonimlik va tranzit holati:** Transport vokzallari va aeroportlarda odamlar asosan tranzit holatida bo'ladi. Hech kim bir-birini tanimaydi. Bu jinoyatchiga olomon orasiga singib ketish va tezda voqea joyidan uzoqlashish, hatto boshqa davlat yoki viloyatga qochib o'tish imkonini beradi.

• **Psixologik zo'riqish omili:** Yo'lovchilar uzoq muddatli navbatlar, kechikishlar yoki tirbandliklar oqibatida kuchli stress va toliqish holatida bo'ladilar. Bunday vaqtda arzimagan maishiy kelishmovchiliklar ham affekt holatiga, oxir-oqibat o'zaro janjal va tan jarohati yetkazishga aylanib ketishi oson kechadi.

**HAYOT VA SOG'LIQQA QARSHI JINOYATLARNING OBEKTIV
VA SUBEKTIV BELGILARI**

Transport obyektlarida sodir etiladigan hayot va sog'liqqa qarshi jinoyatlarning subektiv tomoni ko'pincha qasddan, ayrim hollarda esa ehtiyotsizlik orqali (masalan, transport vositasini boshqarish qoidalarini buzish oqibatida) namoyon bo'ladi. Ammo ushbu maqola doirasida aynan shaxsga qarshi qaratilgan **qasddan** qilingan tajovuzlar (Jinoyat kodeksining 97, 104, 105, 109, 277-moddalari doirasida) ko'rib chiqiladi.

Obyektiv tomoni: Jinoyatning obyektiv tomoni transport infratuzilmasi hududida (vokzal, perron, aeroport kutish zali, avtobus bekati) yoki

harakatlanayotgan transport vositasi ichida sodir etilishi bilan xarakterlanadi. Bezorilik niyatida sodir etilgan tan jarohatlari ko'pincha jamoat tartibini qo'pol ravishda buzish, atrof-muhitdagi boshqa yo'lovchilarga nisbatan ochiqdan-ochiq hurmatsizlik qilish bilan birga kechadi. Ayniqsa, transport obyektlarida o'qotar qurollar yoki sanchib-kesuvchi buyumlar (sovuq qurollar) yordamida qilingan hujumlar nafaqat bir shaxsga, balki atrofdagilarning vahimaga tushishi (panika) oqibatida ommaviy jarohatlanishlarga olib kelishi mumkin.

JINOYAT SODIR ETILISHINING O'ZIGA XOS USULLARI VA OMILLARI

Transport infratuzilmasida hayot va sog'liqqa qarshi jinoyatlarning usullari o'ziga xos kriminologik naqshga (pattern) ega:

1. **Vaqt va joy:** Jinoyatlar asosan tungi vaqtlarda vokzal atroflarida, yoritilmagan hududlarda yoxud tig'iz vaqtda (rush hour) metropoliten kabi gavjum joylarda kelishib ololmaslik (itarib yuborish, navbat talashish) negizida kelib chiqadi.
2. **Giyohvandlik va mastlik omili:** Transport uzellarida mast holatdagi shaxslar ko'p uchraydi. Spirtli ichimlik yoxud psixotrop moddalar ta'sirida bo'lgan shaxslar tomonidan o'ziga umuman notanish bo'lgan yo'lovchilarga nisbatan sababsiz (bezorilik oqibatida) pichoq yoki boshqa predmetlar bilan hujum qilish holatlari kuzatiladi.
3. **Uyushgan guruhlarining harakati:** Yirik aeroport yoki bojxona hududlariga yaqin joylarda kontrabanda yo'nalishlarini talashuvchi jinoiy guruhlar o'rtasidagi qurolli to'qnashuvlar ham fuqarolar hayotiga jiddiy tahdid soladi.

RAQAMLI TEXNOLOGIYALAR: "HIGH-TECH POLICING" VA "E-MA'MURIY ISH"NING TRANSPORTDAGI O'RNI

Transport obyektlarida an'anaviy patrul xizmati (politsiyaning jismoniy ishtiroki) etarli emas. Jinoyatchilikning oldini olish uchun ilg'or raqamli texnologiyalarga asoslangan "High-tech policing" (yuqori texnologik politsiya) tizimini o'rnatish davr talabidir.

Bunda jamoat xavfsizligini ta'minlovchi bo'linmalar amaliyotiga keng joriy etilishi lozim bo'lgan eng muhim funksiya — bu **Face-ID va intellektual videoanalitika** texnologiyalaridir. Temir yo'l vokzallari va aeroportlarga kirish joylaridagi turniketlar o'tuvchi shaxslarning yuzini avtomatik ravishda tanib olishi, bu ma'lumotni esa qidiruvdagi shaxslar bazasi bilan soniyaning yuzdan bir ulushida solishtirishi kerak. Shuningdek, transport obyektlarida patrul xizmatini o'tayotgan xodimlar elektron planshetlar orqali "E-Ma'muriy ish" tizimiga ulanishlari, shubhali shaxslarning oldingi ma'muriy va jinoiy tarixini joyning o'zida tekshirish imkoniyatiga ega bo'lishlari jinoyatning oldini oluvchi ulkan profilaktik omildir. Agar shaxs ilgari bezorilik yoki sovuq qurol olib yurish bo'yicha ma'muriy javobgarlikka tortilgan bo'lsa, "E-Ma'muriy ish" bazasi xodimga darhol xabarnoma (red flag) beradi va bu shaxs transport hududiga kirishda chuqurlashtirilgan nazoratdan o'tkaziladi.

XORIJ TAJRIBASI: AQSH, BUYUK BRITANIYA, GERMANIYA VA JANUBIY KOREYA AMALIYOTI

Fuqarolarning hayoti va sog'lig'ini transport obyektlarida muhofaza qilish borasida rivojlangan mamlakatlarning qonunchiligi va huquqni qo'llash amaliyoti diqqatga sazovordir:

- **Amerika Qo'shma Shtatlari (AQSh):** AQShda 11-sentabr voqealaridan so'ng transport xavfsizligi butunlay o'zgardi. Transport xavfsizligi ma'muriyati (TSA) barcha yirik aeroportlar va temir yo'llarda mutlaq nazoratni amalga oshiradi. O'qotar qurol va pichoqlar qat'iy nazorat qilinadi. Kriminogen shaxslarning transport obyektlariga kirishini oldindan

cheklash bo'yicha kuchli "No-Fly List" (Uchishi taqiqlanganlar ro'yxati) mavjud bo'lib, unga ma'muriy yoki jinoiy javobgarlikka tortilgan, jamiyat uchun xavfli deb topilgan shaxslar kiritiladi.

- **Buyuk Britaniya:** Britaniya transport politsiyasi (British Transport Police - BTP) dunyodagi eng qadimgi va tajribali transport bo'linmalaridan biri hisoblanadi. Ular to'liq raqamlashtirilgan. Metro va temir yo'l stansiyalarida jinoyatning oldini olish asosan "CCTV behavior analysis" (Video kuzatuv orqali xulq-atvorni tahlil qilish) sun'iy intellekti orqali amalga oshiriladi. Kamera olomon ichida asabiy harakatlanayotgan, mushtini tugib olgan yoki agresiv harakat qilayotgan shaxsni aniqlasa, darhol eng yaqin patrulga signal yuboradi.

- **Germaniya:** Germaniyada transport xavfsizligini Federal politsiya (Bundespolizei) ta'minlaydi. Ularning yondashuvda opportunitet prinsipi (Opportunitätsprinzip) asosida profilaktika keng o'rin tutadi. Vokzallarda mast holatdagi yoki janjalkash shaxslar darhol izolyatsiya qilinadi. Temir yo'l obyektlari "xavfsizlik orollari" bilan jihozlangan bo'lib, xavf ostida qolgan fuqaro maxsus tugmani bosishi bilan zirhli oyna orqali yopiladi va politsiya yetib kelguncha himoyalanaadi.

- **Janubiy Koreya:** Raqamli infratuzilmasi juda kuchli bo'lgan Janubiy Koreyada "Smart City" konsepsiyasi doirasida transportda anonimlik deyarli yo'q qilingan. Barcha chiptalar faqat elektron ID orqali sotiladi. Metro va tezkor poyezdlarda Face-ID kameralari o'rnatilgan bo'lib, qidiruvdagi yoki xavfli shaxs vagon ichiga kirishi bilan barcha eshiklar avtomatik bloklanadi va maxsus guruh yetib keladi. Bu shaxsga qarshi jinoyatlarning oldini olishda qariyb 100% samaradorlik ko'rsatmoqda.

PROFILAKTIKA VA JINOYATLARNI FOSH ETISHNING ZAMONAVIY MEXANIZMLARI

Contact: 99 826 99 56

Transport obyektlarida sodir etiladigan hayot va sog'liqqa qarshi jinoyatlarning profilaktikasi asosan ikkita yo'nalishda olib borilishi zarur:

1. **Muhandislik-texnik profilaktika:** Hududning to'liq va uzluksiz yoritilishini ta'minlash, ko'r zonalarini (blind spots) yo'qotish, yo'lovchilar oqimini jismoniy to'siqlar yordamida to'g'ri taqsimlash (tiqilinchlarning oldini olish).

2. **Maxsus huquqiy va ijtimoiy profilaktika:** Transport obyektlarida xizmat olib boruvchi xodimlarni (nafaqat ichki ishlar, balki bekat nazoratchilari, farroshlar, sotuvchilar) shubhali xatti-harakatlarni aniqlash va nizolarni tinch yo'l bilan hal qilish (de-eskalatsiya) bo'yicha maxsus psixologik treninglardan o'tkazish.

Tergov jarayonida esa jinoyatni fosh etishning asosiy omili "raqamli dalillar" (digital footprint) hisoblanadi. Chiptalarni elektron xarid qilish tizimlari, Wi-Fi tarmog'iga ulanish loglari, kuzatuv kameralaridagi biometrik ma'lumotlar jinoyatchini issiq izidan topishda asosiy manba bo'lib xizmat qiladi.

ILMIY-AMALIY TAKLIFLAR VA XULOSA

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, transport infratuzilmasidagi o'ziga xos cheklangan va dinamik muhit fuqarolarning hayoti va sog'lig'iga qarshi jinoyatlarning ijtimoiy xavfini bir necha barobar oshiradi. Mazkur muammoni bartaraf etish hamda jamoat xavfsizligini zamonaviy standartlar darajasiga olib chiqish maqsadida quyidagi ilmiy-amaliy takliflar ilgari suriladi:

Birinchidan, O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksida hayot va sog'liqqa qarshi jinoyatlarni (qasddan odam o'ldirish, badanga og'ir shikast yetkazish) "strategik ahamiyatga ega bo'lgan transport obyektlarida va harakatlanayotgan jamoat transportida" sodir etganlikni og'irlashtiruvchi holat sifatida baholovchi qoidalarni kiritish. Chunki bu joylarda jinoyat sodir etish boshqa o'nlab yo'lovchilarning hayotini xavf ostiga qo'yishi bilan xarakterlanadi.

Ikkinchidan, Transport xavfsizligini ta'minlovchi barcha ichki ishlar bo'linmalarini "High-tech policing" uskunalariga (xususan, Face-ID texnologiyalarini o'qiy oluvchi aqlli ko'zoynaklar yoki nishonli planshetlarga) to'liq o'tkazish. "E-Ma'muriy ish" elektron tizimini bevosita transport obyektlari ma'muriyatining chipta xarid qilish va yo'lovchi qaydi tizimi bilan sinxronlashtirish.

Uchinchidan, Sohadagi mavjud bo'shliqlarni ilmiy jihatdan tahlil qilib borish uchun IIV Akademiyasi hamda amaliyotchi xodimlar o'rtasida yaratilayotgan yuridik va kriminologik tadqiqotlarni raqamlashtirish. Xususan, transport xavfsizligiga oid dissertatsiya qismlari, yuridik spravkalar va tezislarni markazlashtirilgan ochiq platformalarda — Open Journal Systems (OJS), Zenodo xalqaro ilmiy repozitoriylarida e'lon qilish hamda ularga doimiy DOI (Digital Object Identifier) raqamlarini biriktirish. Mamlakatimiz miqyosida o'tkaziladigan transport jamoat xavfsizligiga oid xalqaro va respublika anjumanlari materiallarini SCOP.UZ (Scientific Conference Open Proceedings) kabi milliy raqamli platformalarda keng indeksatsiya qilish. Bu o'z navbatida, olib borilayotgan yuridik tadqiqotlarning xalqaro ilmiy jamoatchilikka yetib borishini hamda "Xorij tajribasi" bilan doimiy o'zaro integratsiyani ta'minlaydi.

Xulosa qilib aytganda, transport obyektlarida inson hayoti va sog'lig'iga qarshi qaratilgan jinoyatlarni jilovlash huquq-tartibot idoralarining tezkor va profilaktik salohiyatini eng yangi raqamli texnologiyalar hamda mustahkam qonunchilik bazasi bilan qurollantirish orqaligina amalga oshiriladi.

REFERENCES:

1. O'zbekiston Respublikasining Konstitutsiyasi. – Toshkent: "O'zbekiston", 2023.
2. O'zbekiston Respublikasining Jinoyat kodeksi. [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi, <https://lex.uz>.

3. O‘zbekiston Respublikasining "Transport to'g'risida"gi Qonuni. 09.08.2021 yildagi O'RQ-706-son.
4. Xudoyberdiyev A.A. "Ma'muriy ishlarni yuritish kafolatlari va huquqni qo'llash amaliyoti". O'quv qo'llanma. – Toshkent: IIV Akademiyasi, 2024.
5. Qurbonov M. M. "Raqamlashtirish sharoitida jamoat xavfsizligini ta'minlashning o'ziga xos xususiyatlari va E-Ma'muriy ish tizimining ahamiyati" // O'zbekiston qonunchiligi tahlili jurnali. – Toshkent, 2024.
6. Clarke, R. V. (Ed.). "Protecting Public Transport from Terrorists and Serious Crime". Crime Prevention Studies, Vol. 25. Criminal Justice Press, USA, 2020.
7. Europol. "Transport Security and Transnational Crime in Europe: Threat Assessment". The Hague, 2023.
8. Lee, H., & Kim, J. "Smart Policing and Transport Security in South Korea". Asian Journal of Criminology, 2021.
9. Transportation Security Administration (TSA). "Aviation and Surface Transportation Security Report". U.S. Department of Homeland Security, Washington D.C., 2022.
10. British Transport Police. "Annual Report on Crime Reduction Strategies in the UK Railway Network". London, 2023.

